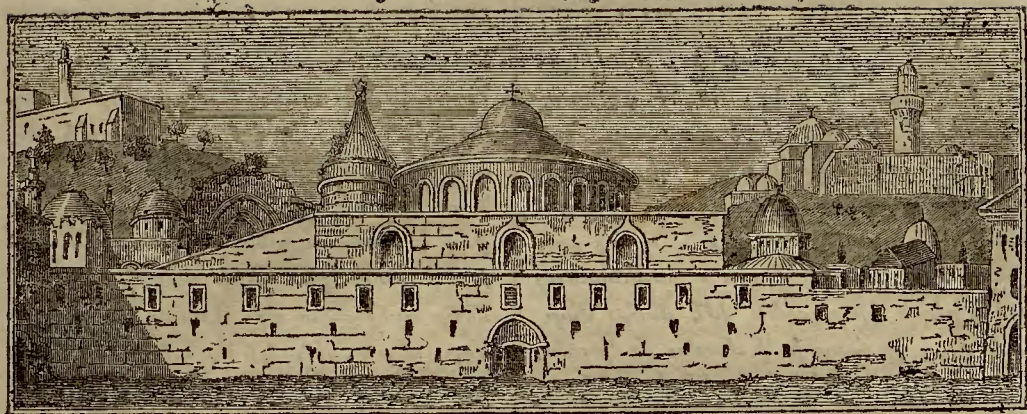

ՏԱՍՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 1.

Մ Մ Մ Մ Գ Ի Ր

ՅՈՒՆՎԱՐ 31
1875.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՆԻ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՆՈՐ ՏԱՐԻ

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆ ԿԵՆՍՅ ՆԻ ՄԱՀՈՒՄՆ ՎՐԱՅ

ՏԱՐԻՆԵՐ անցան, և ահա տարի միեւն անցաւ. նոր տարի մ'ալ կը յաջորդէ, ամանք մեռան, ամանք կ'ապրին. օր աւուր՝ և կեանք մահու կը յաջորդեն, սիրտս կը արտիի, միտքս կը յուզի, հոգիս կ'ամբօխի. կը մտածեմ, զանազան տխուր յիշատակներ կ'արթննան սրտիս մէջ, որոյ մասին սփոխանք կ'որոնեմ՝ և սփոխանքս հետեւեալ խորհրդածութեանս մէջ կը դանեմ:

Մինչ ցարդ կարծէի, որ աշխարհը մարդոյ վայելից կայանն է, կարծէի որ մահը կարդ և կանոն ունի. կարծէի, որ բարիներն անվիշտ կը մնան աշխարհի վրայ և չորերը միայն կը տառա-

պին, կարծէի որ Արեւալն արդարեւ լուռ վրայ միայն կը ծագի, և անձրեւըն անոնց վրայ միայն կը տեղայ: Կարծէի որ հասուն տղուղները միայն ծառէն կը թափին, մատուռ ծառին կային զարնող չըլլոր, վարդը չը բացուած չը թառամիր, ճրագին իւզը չ'ապառած չը մարիր. վերջապէս իբրեւ տխր մարդ կարծէի, որ աշխատողն իւր աշխատութեան արդիւնքը, հարուստն իւր դիզած հարստութիւնը, թագաւորն իւր թագն ու գահը մշտնջենապէս պիտի վայելին. ահա այս ամէն կարծիքներս կը տեսնեմ որ ամէն օր կը փլչին. և անցած տարւոյն մէջ քանի՞ քանի անգամ փլչեցան:

Անուրանալի ճշմարտութիւն մ'է, որ մարդն հողէն առաւ իւր բաժինը, հողուն պէտք է տայ, հողէն դոյաւութեցաւ և 'ի հող պիտի դառնայ, ամեն որ այս ճանապարհէն պիտի անցնի եւ պիտի խմէ մահու բաժակը. սակայն գաղտնիքն այս է, որ ոչ օրն յայտնի է և ոչ ժամն. ամենօրեայ դէպքերը կը վկայեն՝ թէ մահը մարդոյ վրայ կը հասնի 'ի ժամու և 'ի տաբաժամու, մահը կը զոհէ իւր ճիրանին մանուկ և երիտասարդ, կառաւոր և ծեր, հարուստ և աղքատ: Երբէք մէկը չը վստահի իւր հասակին և առողջութեան վրայ, չը վստահի իւր առողջութեան և զօրութեան վրայ. վասն զի մեռնիլը կարգ չ'ունի. մահը խիղճ և խորութիւն չ'ունի, օրհասը պոյմանաժամ չ'ունի, նորա պայմանաժամը Ամենակալ Նախախնա մտղին ձեռքն է: Կը անսնեւ պատանի մը ամենայն կատարելութեամբ լի, մարմնով զօրաւոր, վեճակաւ հարուստ, և ահա մահուան գերանդին չը խնայեր նորա կենաց նորահիւս թելը կտրելու, կը անսնեւ ուրիշ մը մարմնով տկար, երեսը գոյն չը կայ, աղքատութեամբ թշուառացած, ցամաք հացի կարօտ, այսու ամենայնիւ մահը նորա չը մօտենար, կը անսնեւ աշխոյժ երիտասարդ մը գեղեցիկ բազմաւորութեամբ լցուած, և ահա յանկարծ մահուան զոհ կ'ըլլայ, իսկ անդին դաւաժակաւ ծեր մը, վերջին ատիւժան անդոր, աչքերուն մէջ լցւած չ'է մնացած, իւր մահը կը խնդրէ, այնու աւանդին գեղ կ'ապրի: Ո՛հ, այս լո՛ւս անհասկանալի գաղտնիք է, այս լո՛ւս անխմանալի խորհուրդ է, եւ մի կարող է այս գաղտնեաց թափանցել և Աստուածային տնօրինութեան գէժ գանդատիլ, քանի որ նորա անօրինութիւնը անխմանալի է, նորա մե-

ծութիւնը բարձր է քան զամենայն մեծութիւն, նորա խորհուրդը խոր է և նորա կամքը անհամեմատ վեր է մեր կամքէն. նա տէր է կենդանեաց և մեռելոց, նորա քանդածը չը շինուիր և նորա շինածը չը քանդուիր, նա կարող է դատաւորները յիմարեցնել և թագաւորները գերի վարել: Աստի մենք ամենքնիս ալ Աստուծոյ ձեռքն ենք, մեր ունեցածն ալ անորն է, մենք ալ անորն ենք, նա երբ կամի մեր ունեցածն մեր ձեռքէն կ'առնու, և երբ կամի զմեզ կը կոչէ. մեր ձեռքէն առած ժամանակ չենք կարող տրտնջալ և զմեզ կոչած ժամանակ չենք կարող չ'երթալ, ըստ որում մեր ունեցածները մերը չ'են, իբրեւ աւանդ են. և մենք աւանդապահ պանդուխտ ենք աշխարհիս վրայ. անշուշտ պիտի երթանք օր մը հոն, ուր գնացին մեր սիրելիներն ու զաւակները, մեր եղբայրներն ու ազգականները, նորա գնացին մեզմէ բաժնուելով, մենք մնացինք անոնցմէ բաժնուելով: Ս.յո բաժանման մէջ բնականաբար կը տրտամինք. բայց պէտք չէ յուսահատելու չափ տրտմինք եւ սգանք, վասն զի այս հեթանոսական դործ է, չափազանց սգալ, չափազանց ողբալ հեթանոսական սովորութիւն է, Քրիստոնէութիւնը այս գիշերը չ'ընդունիր, մենք յոյս ունիմք վերստին կենդանանալ և մխիթարութիւն ունինք վերստին տեսնել մեր սիրելիները: Հեթանոսներն այս յուսոյ մխիթարութենէն զուրկ են: Մեր հաւատքը մեզ կ'ուսուցանէ որ մեր բաժանումն յաւիտեանական չ'է, այլ ժամանակաւոր, մեզմէ բաժնուողները կը փափաքին մեզ հետ մնանալ և մենք կը փափաքինք զանոնք տեսնել, և միթէ կարելի՞ է անոնց նօրէն յաշտորհ դառնալ, կարելի՞ է երկնային հայրենեաց վերինն Երուսաղէ-

մի քաղցրութիւնը մերժել և աշխարհ-
հիւս պանդխտութեան դիմել, մի թէ
կարելի է անժամանակ յարութիւն առ-
նել, ոչ երբեք, այլ պէտք է իմանալ
որ ճանապարհորդութեան կարգը մե-
րնն է, մենք ստիպուած ենք երթալ
անոնց մօտ, ստիպուած ենք թողլալ
ղաշխարհ, վասն զի մերը չէ, ստիպ-
ուած ենք յանձնել մեր մարմինը
հողուն, վասն զի վճռուած է. եւ
ստիպուած ենք հեռանալ աշխարհ-
հէն՝ վասն զի մեր հայրենիքը չէ,
այլ մեր հայրենիքը երկինքն է, մեր
ռեպտական տունը այն տեղ է, մեր
երջանկութեան կայանը և առաքինու-
թեան յաղթանակը այն տեղ է, երա-
նական կեանքը անդ պիտի վայելենք:
Այս է Նախախնամութեան անօրէ-
նութիւնը, այս է մահկանացու մար-
դոյ վախճանը:

Ուստի քանի որ աշխարհիս մէջ
պանդուխտ ենք եւ ճանապարհորդ,
քանի որ մահուան պայմանաժամը
մեզնէ ծածկեալ է, ինչո՞ւ աշխարհիս
պատրանաց նշաւակ եղած՝ յաւիտե-
նական կեանքը անցաւորին կը զոհենք,
անժամանակը ժամանակաւորին և հո-
գին մարմնոյ հաճոյից կը մասնենք, ա-
ռանց գիտնալով թէ ե՞րբ է բաժան-
ման օրն ու ժամն: Ո՛րչափ անտարբե-
րութիւն և անդգայտութիւն: Թշուա՞ռ
մարդ, ոչ գէտքերէն կը զգաստանայ,
ոչ պատուհասներէն կը սարսի և ոչ
Աւետարանական ճշմարտութեանց ա-
կանջ կը դնէ, մի կողմէն մի օր կամ մի
ժամ ապրելու ապահովութենէ զուրկ
լինելը զգալի կերպիւ կը տեսնէ, այնու
ամենայնիւ միւս կողմէն երկար տարի-
ներ ապրելու պատրաստութիւններ
կը տեսնէ: Մէկը ահագին տուններ
կը շինէ նստելու համար, ուրիշ մը
թափաւոր կ'ըլլայ տիրելու համար, ու-
րիշ մը հարստութիւններ կը դիզէ

վայելելու համար, ուրիշ մը համարա-
րաններու մէջ տարիներ կը զոհէ՝ ա-
մեն դիտութիւն գլխուն մէջ լեցնելով,
բնութեան գաղտնեաց թափանցելու
համար, սակայն մահը, տարածամ'
մահը, անխտիր ամենքն ալ հողով կը
պսակէ, ջրոյ տալով աշխարհի, որ չը
կայ տեւական հանդիստ, չը կայ ճըշ-
մարիտ ուրախութիւն աշխարհի վրայ,
աշխարհը օտար, տեսածնիս օտար,
ունեցածնիս օտար, մարմիննիս ալ օ-
տար: Արդ՝ այս ամենը յայտնի ըլլալով
ինչո՞ւ ուրեմն մէկզմէկ կը գղենք, մէկ
զմէկ կը թշնամանենք, մէկզմէկ կը
մատնենք, մէկ մէկու կը նախանձինք,
մէկ մէկու ձեռքէն կը յափշտակենք,
զրկեալ կը տառապի, անմեղը կը բռ-
ղոքէ, թշուառ կը հառաչէ, խի մենք
տակաւին անդգայտութեան փոխն մէջ
կը գործենք՝ ինչ որ խղճի դէմ է, կը
խօսինք՝ ինչ որ ճշմարտութեան հա-
կառակ է, կը հաւատանք՝ ինչ որ ան-
ստոյգ է: Ո՛հ, այս ինչ հակառակ
ընթացք է մեր բուն վախճանին եւ
նպատակին, որո՞ւն է արդեօք մեռ-
նելու կարգը եւ որո՞ւն է յաղ-
թանակը: Այս անցաւոր կենաց առ-
պարէզին մէջ բռնաւորն է տիրող
թէ զրկեալը. ճիշտն է վնասող թէ
ճիշեալը. հալածողն է ուրախ թէ
հալածեալը, հարմատն է հանգիստ թէ
աղքատն. խաւովն է յաղթող թէ խա-
չեալը, որո՞ւն է արդեօք մահուան կար-
գը: Ահա այս է ամենամեծ գաղտնիքը,
ըոր Աստուած ծածկած է մեզնէ մեր
բարութեան համար, ծածկած է օրն
ու ժամը, որպէս զի սխալի բռնա-
ւորն իւր բռնութիւններէն, թողու-
ճիշտն իւր ճիշտմանը, արթնցը-
նէ խաչողն իւր ապառաժ սիրար, չը
վստահի հարուստն իւր հարստու-
թեան վրայ, թափաւորն իւր փառաց
և պերճութեան վրայ, յորաւորն իւր

ղորութեան վրայ, այլ գիտնան, որ մահը վաղահաս է, օրհասն յանկարծական է, աշխարհիս ամեն բաներն ունայն են, երազ են, Եւ աչօք տեսիլներ են: Երբ այս ամենը մարդ միանգամ մտածէ և իւր խորհրդածութեցնիւթ ընէ և ընդ նմին իւր միտքը առ Աստուած բարձրացնէ, ալ լինչպէս կը համարձակի աշխարհի հետ սերտ կապով կապուիլ եւ մարմնայ հաճայից դերի ըլլալ, հոգի տուժել և երանական միութարութենէ զրկուիլ:

Ուրեմն մենք մահուն անստուգութեան յիշատակը նպատակ ունենալով՝ ամեն վարկեան արթուն և պատրաստ ըլլանք, աշխարհ տուժենք եւ հոգի շահնիք. ժամանակաւորը զոհենք եւ յաւիտենականը վաստկենք, որ մերձ կայ առ մեզ. այն ատեն մահը չէ կարող իշխել մեր վրայ, այլ մենք մահուան կ'իշխենք, այն ատեն մահը մեզ համար կեանք և անմահութիւն կ'ըլլայ, այն ատեն մեռնելէն երբէք չենք ստկօր, այլ ուր:սխութեամբ կը դիմենք նման այն պանդուխտ ճտնապարհորդին, որ իւր պանդխտութեան օրերուն մէջ կատարեալ խոհեմութեամբ վարուելով, կեանքը լաւ անօրինած, վաստակները օրինաւոր կերպով պահած, միշտ հայրենիքը նպատակ ունենալով շարունակ պատրաստ կը գտնուի. երբ ճանապարհ կ'ենէ, իւր սիրելիները տեսնելու յուսով սիրտը ուրախութեամբ կը բաբախէ, այս-

պէս ալ, եթէ մենք աշխարհս օտար երկիր ըլլալը ճանչնանք, եթէ մեր այս պանդխտութե օրերը խոհեմութիւն և արթնութիւն անցնենք, եթէ մեր յաւիտենական հայրենիքը շարունակ յիշենք, այն ատեն մենք ալ մահը իբրեւ բուն հայրենիք տանող ճանապարհ մը կը ճանչնանք և նորա հասած ատեն անկէ չենք սարսափիր, վասն զի Առաքելայն բտածին պէս այս աշխարհիս մէջ մնալիք քաղաք չունինք. մեր քաղաքաբնութիւնը երկինքն է, ուր որ մեր Փրկիչը Յիսուս Քրիստոս և երջանկաց դատը կը գտնուին, հոն պիտի երթանք. մեր բոլոր կեանքը հոն երթալու պատրաստութիւն մ'է: Ուրեմն ամեն վարկեան այս ճանապարհորդութե համար պատրաստ դառնալիք, վասն զի ոչ օրը գիտենք և ոչ ժամը և վասն զի կու գայ գիշեր, որուն մէջ մէկը չէ կարող դործել:

Նոր պարգեւ մը համարինք Նախախնամութենէն ներկայ տարին, նոր առաքելութիւններ գործենք, նոր բարիքներով ճօխանանք, նոր թեւերով թեւաւորինք. վասն զի մի գիտէ թէ մենք եւս նոր տարւոյս հետ պիտի չը թռչնիմք դէպ ՚ի յաւիտենականութիւն, վասն զի ինչպէս թռաւ հին տարին, թռան շատ մարդիկ աշխարհէս, այս պէս պիտի թռչի նորն եւս, և պիտի թռչին շատ մարդիկ եւս դէպ ՚ի յաւիտենականութիւն:

Մ. Վ. Կ.

ՄԱՐԿԵՐԵԱՅԻՆ ՅԱՐԱԿՅՈՒԹԻՒՆ

Ը Ն Դ Մ Ե Զ

ՀԻՆ ՆԻ ՆՈՐԿ ԿՏԱԿՄԱՐԱՆԱՑ

(Շարունակութիւն և վերջ, տես թիւ 12. 1874.)

Հ. Զինչ է հետագայ մարգարեւութիւն վրան Քրիստոսի խօսեցեալ ի սուրբ Գիրս :

Պ. Ի մարգարեութիւնն Միքիայ, զի սա է որ կանխաձայնեաց զտեղի ծըննդեան Քրիստոսի և այլ շնորհաց նուրին . ըստ այսմ թէ . « Եւ դու Բեթլէհէմ տուն Եփրատայ , սակաւաւոր իցես լինել ի հազարաւորս Յուդայ , ի քէն ելլէ ինձ իշխան Իսրայէլի , և եւք նորա ի սկզբանէ աւուրց աշխարհի : Վասն այսորիկ տայ զնոսա մինչեւ ի ժամանակ ծննդականի . ծնցի , և մնացորդք եղբարց նորա դարձցին առ որդիան Իսրայէլի : Եւ կայցէ , և աեցէ և հովուեցէ հօտի իւրոյ լծրութեամբ Տեառն , և ի փառս անուան Տեառն Աստուծոյ իւրեանց հաստատեցեն » . զլուս Ե . հմ . 2-4 :

Ըստ վկայելոյ Աւետարանչին յայտ է , զի Քրիստոս ծնաւ ի Բեթլէհէմ Հրէաստանի , յաւուրս Հերովդէի արքայի . ահա մոգք յարեւելից եկին յերուսաղէմ : Եւ ասեն՝ ո՞ւր է , որ ծնաւ արքայն Հրէից զի աեսաք զսասաղն նորա յարեւել , և եկաք երկիր պաւգանել նմա : Եւ իբրեւ լուաւ արքայ Հերովդէս , խռովեցաւ և ամենայն Երուսաղէմ ընդ նմա : Եւ ժողովեալ զամենայն Քահանայապետ և զԴպիրս ժողովդեան՝ հարցանէ ի նոցանէ , թէ ո՞ւր ծնանիցի Քրիստոս :

Եւ նորա ասեն ցնա ի Բեթլէհէմ Հրէաստանի . զի այսպէս գրեալ է ի ձեռն Մարգարէին : Եւ դու Բեթլէհէմ երկիր Յուդայ , և այլն որ զինի , Մատթ . Բ . 1-5 :

Ըստ այսմ և ի Ղուկասու ի զլուս Բ . հմ . 3-7 . ուր ասէ . « Եւ երթալ յին ամենեքեան մտանել յաշխարհաւ դիր յիւրաքանչիւր քաղաքի : Եւ եւ Յովսէփ ի Գաղիլէ ի քաղաքէն Նաւղարեթ ի Հրէաստան ի քաղաք Դաւթի , որ կոչի Բեթլէհէմ : Վասն լինելնոյ նորա ի տանէ և յաղգէ Դաւթի : Մտանել յաշխարհաւոր Մարիամն հանդերձ , որ խօսեցեալն էր նմա , և էր յղի : Եւ եղեւ ի հասանիլ նորա անդր , լրան աւուրք ծնանելոյ նորա : Եւ ծնաւ զՈրդին իւր անդրանիկ » :

Հ. Եւ զինչ է մարգարեութիւն Անգեայ վրան Քրիստոսի :

Պ. Ի Գլուս Բ . հմ . 6-9 . ասէ , « Եւ բանն՝ որ ուխտեցի ընդ ձեզ յեւ լանելն յերկրէն Եգիպտացոց , և հագի իմ որ կայ ի միջի ձերում քաջաբաւ ցարուք : Զի այսպէս ասէ Տէր Ամենակալ . դարձեալ միւսանգամ շարժեցից զերկինս և զերկիր , և զծով եւ զցամաք : Եւ միւսանգամ՝ շարժեցից զամենայն աղբս , և եկեցէ բնոր ընտիր յամենայն աղբաց , և ընտելոց ընտանդ զայդ փառք , ասէ Տէր Ամենակալ : « Իմ է արծաթ , և իմ է ոսկի ասէ Տէր Ամենակալ » :

Ըստ այսմ է և մարգարեութիւն Մաղաքեայ , որ ի զլուս Գ . հմ . 1 . ասէ . « Ահա ես առաքեմ զՀրէշտակ իմ , և տեսցէ զճանապարհս իմ առաջի իմ , և յանկարծակի եկեացէ ի տաճար ինքնին Տէրն , զոր դուք խնդրէք , և Հրէշտակն ուխտին , զոր դուք կամիր , ահաւասիկ քայ ասէ Տէր Ամենակալ : Յայսմ Հրէշտակ ուխտին , զոր առաքելոց էր Տէր , և զոր Հրէայք և հեթանոսք խնդրէին և զոր կամէին , էր Մեսիայն ըստ ուխտի նախահարց իւրեանց Աբրահամու , Իսահակայ եւ Յակովբու » :

Եւ Հրէշտակն՝ զորմէ ասէ , « Տեսցէ

զճանապարհս իմ՝ առաջի իմ, է սուրբ բնն Յովհաննէս Մկրտիչ կարապետ Քրիստոսի՝ ի պատրաստել զճանապարհ նորա ր :

Հ. Եւ զի՞նչ է Մարգարէութիւն Զաքարիայ վասն Քրիստոսի :

Պ. Սա ՚ի Մարգարէութեան իւրում ՚ի զանազան տեղիս խօսի զայն պիսիս, որք յայնապէս վերաբերին առ Քրիստոս, զոր օրինակ.

Նախ՝ ՚ի գլուխ Զ. հմ. 12-15. ասէ. “ Եւ ասացես ցնա, այսպէս աւսէ Տէր Ամենակալ. Ահա այր և ծագումն անուն նորա, և ՚ի ներքոյ իւրմէ ծագեացէ, և շինեացէ զտուն Տեառն : Եւ նա առցէ զքաջութիւն, նստցի և տիրեացէ ՚ի վերայ աթոռոյ իւրոյ, և եղիցի քահանայն ընդ աջմէ նորա. և խորհուրդ խաղաղութեան ՚ի մէջ երկոցանց : Եւ պսակդ եղիցի այնոցիկ, որք ակն ունին և պիտանեաց նորա և որոց ճանաչեն զնա, և ՚ի շորհս որդւոյ Սոխնեաց, և յերգս տան Տեառն : Եւ յետ աւուրց ՚ի նոցանէ եկեացեն և շինեացեն զաուն Տեառն. և ծանիլ ջիբ, թէ Տէր Ամենակալ առաքեաց զիս առ ձեզ, և եղիցի եթէ լսելով լուսիցէք ձայնի Տեառն Աստուծոյ՝ մերոյ ր :

Երկրորդ՝ գուշակէ նա զգալուստ Քրիստոսի Երուսաղէմ իբրեւ զթագաւոր նորա. ըստ այնմ թէ. “ Ուրախ լեր յոյժ դուստր Սիօնի, քարոյն աճող դուստր Երուսաղէմի. ահա թագաւոր քո գայ առ քեզ, արդար եւ Փրկիչ. նոյն հեղ, հեծեալ ՚ի վերայ իշոյ և յաւանակի նորոյ ր : Բ. 9 :

Եւ այս է, որ գրի ՚ի Մատթէոս ՚ի գլուխ ԻԱ. հմ. 4. թէ, “ Բայց այս ամենայն եղեւ, զի լցի բան Մարգարէին : Ասացէք, գտեք Սիօնի, ահա թագաւոր քո գայ առ քեզ, հեծեալ յէշ և յաւանակ իշոյ ր :

Եւ ՚ի Յովհաննու ՚ի գլուխ ԺԲ.

հմ. 15. ասէ, “ Մի երկնչիւր դուստր Սիօնի, ահա ագիկ թագաւոր քո գայ նստեալ ՚ի վերայ աւանակի իշոյ ր :

Երրորդ՝ մարգարէանոյ սա զթուղուն Քրիստոսի զմեզս մարգկան, ըստ այնմ թէ. “ Յաւուր յայնմիկ եղիցի ամենայն տեղիս բացեալ տուն Դաւթի ՚ի փախսումն և ՚ի սրսկումն : Եւ եւ զիցի յաւուր յայնմիկ բարձցէ Տէր զանուանս կոսց յերկրէ, և ոչ եւս եւ զիցի յիշատակ նոցա, և զսուտ մարգարէան եւ զայս պիղծս բարձցէ յերկրէ ր : ԺԴ. 1, 2 :

Զորրորդ՝ նախաձայնէ սա նաև ըդ չարչարանաց Տեառն և զթողուն զնա յաշակերտացն և փախչին, ըստ այնմ թէ. “ Զարթիր սուր ՚ի վերայ հովուի իմոյ, և ՚ի վերայ առն ընկերի նորա, ասէ Տէր Ամենակալ. հարից զհովիւն և յրուեսցին խաչկնքն, և դարձուցից զձեռս ՚ի վերայ հովուաց ր : ԺԴ. 7 :

Այսմ վկայէ և Աւետարանն սուրբ, զի ՚ի ժամ մատնութեան Տեառն թուղին զնա աշակերտքն և փախեան, ըստ այնմ թէ. “ Այս ամենայն եղեւ զի լցի Գիրք Մարգարէիցն. յայնժամ աշակերտքն թողին ամենեքեան և փախեան ր : Մատ. ԻԶ. 56 :

Հինգերորդ՝ նախաձայնէ սա և վաւրն վաճառման Քրիստոսի երեսուն արծաթի, ըստ այնմ թէ. “ Եւ ծանիլ ցեն Քանանացիքն զնաչինս պահեստի իմոյ՝ զի բան Տեառն է : Եւ ասացի ցնոսա, թէ բարւոք թուի յաշս ձեր, տուր զվարձ իմ, ապա թէ ոչ զըսց արարէք : Եւ կռեցին զվարձ իմ երեսուն արծաթի, և ասէ ցիս Տէր, արկ դու զսոյդ ՚ի բովս, և քննեա, թէ փորձ իցէ, որպէս և ես գտայ վարձ վասն նոցա, և առի զերեսուն արծաթն և արկի ՚ի տուն Տեառն ՚ի բովս ր : ԺԱ. 11-13 :

Ըստ այսմ է, որ գրի ՚ի Մատթէոս

դէ. Ի՛նչ. 9, 10. ուր ասէ. «Յայնժամ լցաւ որ ասացաւ ՚ի ձեռն Յրեմիայ մարգարէին, առին զերեսուն արծաթի զգին վաճառելոյ, զոր առին յոր դռնն Իսրայէլի, և ետուն զնա յագաւրակն բրտի. որպէս հրամայեաց ինձ Տէր » :

Վեցերորդ՝ նախաձայնեալ է սա և զհնչուին Քրիստոսի զՀոգին Սուրբ ՚ի վերայ բնակչայն Երուսաղէմի, եւ զիոճէն բաղնայ ՚ի վերայ նորա, ըստ այնմ թէ. «Եւ հեղից ՚ի վերայ տանն Դաւթի, և ՚ի վերայ բնակչաց Երուսաղէմի հոգի շնորհաց և գիտութեան: Եւ հայեային առ իս փոխանակ կարաւելոյն, և կոճեցին ՚ի վերայ նորա կոճ իջրեւ ՚ի վերայ սիրելոյն, և աշխարհացեն աշտար իբրեւ ՚ի վերայ անդրանկան » : ԺԲ. 10 :

Ջկատարումն սոյն մարգարէութեան գրեալ է ՚ի Գործս Առաքելոյ ՚ի գլուխ Բ. հմ. 33 — 38. ըստ այնմ թէ. «Հոգւոյն Սրբոյ ընկալեալ ՚ի Հօրէ սփռեաց զայս, զոր դուք իսկ տեսանէք և լսէք: Արդ՝ ճշմարտիւ գիտացէ ամենայն տունդ Իսրայէլի, զի Տէր զնա և օճեալ Աստուած արար զայն Յիսուս, զոր դուք խաչեցիք: Եւ լուսեալ զայս զճացան ՚ի սիրտս իւրեանց, և ասեն ցՊետրոս և ցայլ Առաքեալն, զի՛նչ գործեցուք, արք եղբարք: Ասէ յնոսա Պետրոս ազալստարեցէք, եւ մկրտեցի իւրաքանչիւր որ ՚ի ձէնջ յանուն Տեսուն Յիսուսի Քրիստոսի ՚ի թողութիւն մեղաց. և ընկալնք զաւետան Հոգւոյն Սրբոյ » :

Եւ ՚ի Ղուկասու գրի, «Եւ երթայր զհետ նորա բաղնութիւն ժողովորդեան և կանանց, որք կոճէին և աշխարէին զնա » : ԻԳ. 27 :

Հ. Յետ ասոյլ քո զկարգ յոգնութիւ մարգարէից յաղգէ Եբրայեցւոց խօսեցեալ զգալականէ և զնշանաւոր

հանգամանաց անձին Քրիստոսի, չէք և յօտար աղբաց կանխատաց որ զՔրիստոսէ :

Պ. Այն են երկու նշանաւոր անձինք, որք ոչ էին յաղգէ Եբրայեցւոց, այլ կանխաձայնեալ են զայնպիսիս, որք վերաբերին առ Քրիստոս. և այս երկու անձինք էին Բաղդամ և Յովբ :

Հ. Զի՛նչ էր նախագուշակութիւն Բաղդամայ վասն Քրիստոսի :

Պ. Երազմոյի ասէ ասող Յակովբայ, և յարիցէ այր յԻսրայէլէ, և հարցէ զիշխանս Մովսէսայ, և առցէ զաւար զամենայն որդիս Սէթայ: Եւ յարիցէ այր ՚ի Յակովբայ, եւ կորուսցէ զապրեալն ՚ի քաղաքէ անտի: ԹԻ՛ւր ԻԳ. 17, 18 :

Այսմ վկայէ Յայտնութիւն Յովհաննու, զի Քրիստոս կոչի ասող առաւօտեան ծագեալ յաղգէ Յակովբայ. և հարցէ զթշնամիս եկեղեցւոյ, առցէ զհեթանոսս ՚ի ժողովորդ իւր, եւ թագաւորեացէ յաւիտեան. ըստ այնմ թէ. «Ես Յիսուս առաքելցի ըզՀրեշտակ իմ վկայել զայս ձեզ եկեղեցւոցդ. ես եմ յարմատոյ և ՚ի սեռէ Դաւթի, և ասող պայծառ առաւօտաւ » : ԻԲ. 16 :

Ըստ այսմ է և Սաղմոս Դաւթի, որ ՚ի գլուխ Բ. հմ. 6—9. ասէ, «Ես կացի թագաւոր ՚ի նմանէ ՚ի վերայ լերինն Սիօնի որբոյ նորա ՚ի պատմել զհրաման Տեսուն: Տէր ասաց յիս որդի իմ ես դու, և ես այսօր ճնայ ըզքեզ: Խնդրեմ յինէն և տայ քեզ զհեթանոսս ՚ի ժառանգութիւն, եւ յիշխանութիւն քեզ ընդ ամենայն ծագս երկրի: Հովուեսցես զնոսա գաւազանաւ երկաթեաւ, որպէս զանօթ բրտի փընսցես զնոսա » :

Հ. Եւ զի՛նչ էր նշանաւոր յայտնութիւն Յովբայ վասն Քրիստոսի :

Պ. Զի ՚ի գլուխ ԺԹ. հմ. 25—27.

ասէ՝ « Քանզի գիտեմ՝ զի մշտնջենաւար է , որ լուծանելոցն է զիս յերկրէ յաբուցանել : Զմարթ իմ՝ որ կրեաց գոյս ամենայն , ՚ի Տեառնէ վճարեցաւ ինձ այս : Զոր ես անձին խնամ իրաւ գէտ եմ , զոր ակն իմ ետես և ոչ ալ որք , ամենայն ինչ վախճանեցաւ ՚ի ճոց իմ » :

Հ. Երբ կատարեցցի այս նախապայութիւն Յովքայ :

Պ. Յորժամ Քրիստոս Փրկիչն մեր եկեցոցէ յերկնից ամբօք և Հրեշտակօք յաբուցանել զմեռեալս , դատել զաշխարհ եւ յաղթել թշնամեաց , յայնժամ որդիքն Աստուծոյ յաբուցեալ մարմնովն տեսցեն զԱստուած զՔրիստոս Փրկիչն մեր Էմմանուէլ , որ է ընդ մեզ Աստուած յայտնեալ ՚ի մարմնի :

Ըստ այսմ է և ՚ի Թեսսաղոնիկեցւոյ ՚ի գլուխ Դ . հմ . 15 , 16 . ուր գրի . « Զի ինքն Տէր հրամանաւ և ՚ի ձայն Հրեշտակապետին և ՚ի փող Աստուծոյ իջանէ յերկնից , և մեռեալք ՚ի Քրիստոս յարիցեն յառաջագոյն : Ապա և մեք՝ որ կենդանւոյն մնացեալ եմք , նոքօք հանդերձ յափշտակիցաւք ամպովք ընդառաջ Տեառն յօգո , և այնպէս յամենայն ժամ ընդ Տեառն լինիցինք » :

Եւ յառաջին Կորնթաղիսն ասէ . « Եւ ապա կատարած , յորժամ տացէ ՚ի ձեռս զԹագաւորութիւն Աստուծոյ և Հօր , յորժամ խափանեացէ զամենայն իշխանութիւն եւ զամենայն պետութիւն և զօրութիւն : Զի պարտ է նըմա թագաւորել , մինչեւ գիցէ զամենայն թշնամիս ՚ի ներքոյ ոտից իւրոյ : Յետին թշնամին խափանի մահ , և զամենայն ինչ հնազանդ արար ՚ի ներքոյ ոտից նորա » : ԺԵ . 24-26 :

Եւ եւս ՚ի Տիմոթէոսի ասէ , « Եւ յայտնի իսկ մեծ է խորհուրդն աստուածածտաշտութեան , որ երեւեցաւ

մարմնով , արդարացաւ Հոգւով , յայտնեցաւ Հրեշտակաց , քարոզեցաւ ՚ի հեթանոսս , հաւատարիմ եղեւ աշխարհի , և վերացաւ յերկնս » : Դ . 16 :

Զնոյն է տեսանել և յայս պանծալի բան Լամբրոնացւոյն յասելն նորա վարն Քրիստոսի Տեառն մերոյ . « Եւ այն որ էջ ՚ի մեռեալս՝ և ազատեաց զնոս , եկն առ կենդանիս և միօրթարեաց զնոս : Պարտ էր զի ընծայեցէ այնուհետեւ զպատարագն զոր առ յերկրէ՝ այնմ , որ հաճեցաւ ընդ նախորդն նորա : Պարտ էր , զի ՚ի ձեռն որ ստեղծ զմարդն անապական , գիցէ զնոյն նորոգեալ ըստ առաջին վայելչութեան : Պարտ էր , զի աբբային՝ ահարկու ելեալ թշնամեացն յաղթեաց , վիճակեցի նստիլ ընդալմէ Հօր յաթոս քահանայապետ յաշխարհից , և բարեխօս նմին քառութեան : Պարտ էր առ հաւատաշէի յառօյն մեռանել ՚ի յերկնս , որպէս զն մարդիկ ՚ի նոյն խառնեալ ՚ի նոյն փութաղիսն օթեվանս : Պարտ էր , զի որոյ չըմբէր ՚ի մեջ օձից և կարճաց , եւ մահացու թունիւքն խոցիմք , լիցի սրտամբն իւրով սրբից և մեծի շնորհաց Հոգւոյն ընձեռից » : Ի ձառն Համբարձման :

Հ. Որպիսի կարեւորագոյն եւ յայտնի ճշմարտութիւնս կարեմք ի մատառսիրել յայս երկարածիդ կարգէ մարդարեութեանց վերաբերեալ առ Քրիստոս Փրկիչն մեր :

Պ. Սրէն յայտ է ՚ի Սուրբ Գրոց , զի ՚ի սկիզբանէ աշխարհի՝ յորմէ հետէ մեղք և անկումն Ադամոյ կալաւ զամենայն սերունդս նորա , և ազգ մարդկան եղեւ անիծեալ յԱստուծոյ , եւ յօրէ անտի իսկ սկսաւ շարունակ յաջորդութիւն մարդարէից տուեալ Աստուծոյ զգուշակումն խառտման իւրոյ , որ խոտաղցեալ էր առաքել զմեծաշնորհ և մեծաւօր փրկիչ մի , որ յայտնե-

բայ էր յաշխարհի ի լրման ժամանակն իբրեւ թագաւոր Իսրայէլի և փրկէիւ Հրէից և Հէթանաւաց . վասն որոց ի դարս դարս ակնկալեալ լինէր նա յայնց բարեպաշտ և աւեր արանց , որք ըստ կարիքս ստանեալ էին Սուրբ Գրոց , մանաւանդ ի դարուն՝ յորում երեւեցաւ Քրիստոս , Ըստ այնմ թէ , « Եւ յարոյց զեղիւր փրկութեան ի մեզ ի տանէ Գաւթի ծառայի իւրոյ : Արդես խօսեցաւ բերանով սրբոյն , որք յաւիտեանից մարգարէք եղաւ էին » : Ղուի . Ա . 69 , 70 :

Եւ ի Գործս Առաքելոց ի գլուխ Գ . հմ . 18—21 . ասէ . « Այլ Աստուած , որպէս յառաջագոյն պատմեաց ի բերանաց ամենայն Մարգարէից զարչարին Քրիստոսի իւրոյ . նոյնպէս և կատարեաց : Արդ՝ ապաշխարեցէք եւ դարձարուք ի ջնջել զմեզս ձեր . որպէս զի եկեացեն ժամանակք հանգըստեան Տեսուն . և առաքելացէ զյառաջագոյն զնկատեալն ձեր զՅիսուս Քրիստոս : Զի պարտ է յերկնից ընդունիլ . մինչեւ ի ժամանակս ամենեցուն հաստատելոյ , զորոց խօսեցաւ Աստուած ի բերանոց սրբոց իւրոց Մարգարէից :

Հ . Բայց այս կոչեցեալն Քրիստոս որդի կուսին Մարիամու էր խկապէս նոյն գերահրաշ և մեծագոր անձն , որում Հրէայք եւ Հէթանոք ըստ խոստանն Աստուծոյ ակնկալէին միշտ :

Պ . Այս , նոյն ինքն էր խոստալեալն Քրիստոս . քանզի այն ամենայն մարգարէութիւնք , որք ի վեր սոսր գրեցան վերաբերեալ առ Մեսիայն կամ օծեալն Աստուծոյ , այնք ամենայն ըստ վկայելոյ Աւետարանչացն կատարեցան ի Քրիստոս առանց նշտնախնայ մի անկանելոյ յորինաց եւ ի մարգարէիցն , վասն որոյ ոչ մնայ մեզ երբէք անզին ինչ երկրայութեան , թէ

Ժ

այս Քրիստոս Նազաւիացի որդի Մարիամու , զորմէ մինչեւ ցայս վայր գրեցաւ , է նոյն ինքն խոստացեալն ի սկզբանէ աշխարհի Քրիստոս Փրկիչն ազգի մարգիսն և Գառն Աստուծոյ , որ եկն բառնալ զմեզս աշխարհի . վասն որոյ « Ար հաւատայ ի նա , ոչ դատապարտելոյ . և որ ոչ հաւատայ ի նա , արդէն իսկ դատապարտեալ է . զի ոչ հաւատայ յանուն Միածին որդւոյն Աստուծոյ » : Յով . Գ . 18 :

Հ . Արդ՝ ի վերայ սոսր ուրեք ուրեք ի պատասխանիս հարցման իմոյ բերէիր զու զվկայութիւն Աւետարանչացն , բայց ցանկալի է ինձ գիտել , եթէ իրաւապէս գրողք Նոր Կտակարանաց նոյն չորեօին Աւետարանիչքն իցեն , այսինքն Մատթէոս , Մարկոս , Ղուկաս եւ Յովհաննէս՝ աշակերտք Քրիստոսի : Քանզի հեղինակ Գաւթաւ գրքով յորինեալ ի Հորանդա , և այլք ոմանք համարձակին ասել , թէ Նոր Կտակարանն յայլոց հնարեալ իցէ , և ոչ յահանատես Առաքելոց գրեալ . և այն թէ յետ դարաւոր ամաց զինի համբառնալոյն Փրկչին մերոյ , որով և ոչ հաւատան յայնչափ հրաշագործութիւնն Քրիստոսի կատարեալ ի ժողովուրդան Հրէից :

Պ . Այդ է յնորք բանդադուշտնայ , և ոչ մի ինչ հաւանութիւն յարդեանց իրացն , քանզի ընդ ամենայն երկիր վկայեն թէ , Աւետարանն Մատթէոսի նա ինքն գրեաց յԵրուսաղէմ՝ քաղաքի ի լեզու Եբրայեցի , զինի ութ ամի համբառնալոյն Փրկչին ի խնդրոյ եկեղեցւոյն Երուսաղէմի :

Աւետարանն Մարկոսի , նա ինքն Մարկոս հրամանաւ Պետրոսի վնմի գրեաց յԱզէքսանդր քաղաքի ի լեզու Եգիպտացի զինի 15 ամի համբառնալոյն Փրկչին :

Աւետարանն Ղուկասու , նա ինքն

դրեաց հրամանաւ Պօղոսի յԱնտիօք քաղաքի ՚ի լեզու Ասորի, նոյնպէս ըզլինի 15 ամի համբառնալոյ Փրկչին :

Եւ Աւետարանն Յովհաննու, նա ինքն Յովհաննէս սիրելի աշակերտ Քրիստոսի գրեաց զինի 53 ամի համբառնալոյ Փրկչին յԵփեսոս քաղաքի ՚ի խնդրոյ եկեղեցւոյն Ասեայ ՚ի լեզու Յոյն :

Այսմ վրայէ և սրբազան Պօստէ եպիսկոպոսն յասելն նորա թէ. « Նոյնպէս և ճշմարտութիւն չորից Աւետարանչաց վիպոյ անհակառակելի արձանացեալ կան քրիստոնեայք, հեթաւ նոսք եւ հերետիկոսք : Միահամուռ ամենայն ազգ և ազլինք՝ որք ընկալան զգիրսն, և երազ երազ յեղին ՚ի բազմաձայն լեզուս, ոչ ինչ երկմտեցին վասն ժամանակին կամ վասն արանցն զոր գրեցին :

Այսոցիկ չ'ետուն ընդգէմ բանս և հեթանոսք. չեկաց հակառակ և կեւսոս, այն որ անգտին ՚ի սկզբանէ մարտեաւ ընդգէմ աստուածեղէն գըրոց : Զասաց ինչ և ամբարիշտն Յուլիանոս՝ որ աեղեկագոյն էր ամենայնի և հետադրոտեաց զամենայն, որովք հնար ինչ էր նշաւակել զնոսա : Նաեւ բնաւ այլ որ ՚ի հեթանոսաց ոչ խիթաց երբէք ընդ այնս, այլ ամենեքին միաբան՝ որոց ընծայէին քրիստոնեայքն զնոսա ասացին յօրինող գրոցն :

Ըստ նմին և հերետիկոսք՝ թէպէտ և տաքնապէին ՚ի բանից Աւետարանին, չը համարձակեցան ասել թէ այլ ուրուք շարադրածք իցեն և ոչ աշակերտացն Քրիստոսի : Նա աւանիկ ոչ սակաւք ՚ի նոցանէ ականատես էին եղեղցն, և որոց յանդիման իսկ գրեցան Աւետարանքն. վասն որոց եթէ հնար ինչ էր նենդութեան ՚ի ներքս անկանել, հուպ ընդ հուպ նշաւակէր, և անմարթ էր յաջողել այնմի : Վէպք ազգաց, Բ. հատոր, Երէս 203, 204 :

« Մարգարէ յարուցից նոյս յեղբարոյ իւրեանց իբրեւ գքեզ. և տաց զպատգամս իմ ՚ի բերան նորա, եւ խօսեցի ընդ նսսա, սրպէս և պատուիրեցից նմա : Եւ մարգ՝ որ ոչ լուիցէ. զոր խօսիցի Մարգարէն յանուն իմ, ես խնդրեցից վրէժ ՚ի նմանէ » : Ի գիր Օրինաց ԺԸ, 18, 19 Որ ունի, ականջս լսելոյ լուիցէ :

Յիշատակարան եւ երկու դէպք Գեր. Ներսէս վարդապետի օրագրութենէն արնոսած :

Ա.

« Նուիրեալ ՚ի յիշատակ Պարոն Խաչատրոյ Գալստեան Շիրազեցոյ, Հայկազեան սեպուհոյ, որ իբրեւ զամբս երեսուն էր ականաւոր եւ երեւելի վաճառական ՚ի կղզեոջ Պինանկոյ, որ և կառուց իւրովք գոյիւք զԵկեղեցի Հայոց հոյակապ, որ ընդ անկեղծ աստուածորոյթութե ունէր և ճրջ մարիտ հայրենասիրութիւն և ազգասիրութիւն : Որում երջանկութիւն մեծ էր օգնել համադգեաց իւրոց անանկաց և թափառելոց, որոց աջոյ ձեռին սուրբ եւ ողորմութիւն անյայտ էր ձախոյն, ըստ վերին բանին, սա փոխեցաւ յանցաւոր կենաց յերանուութիւն ՚ի հասակի վաթսուն ամաց ՚ի 26 Յունուարի, 1841 ՚ի Վոլիսթայ » :

Վերայիշեալ հանգուցեալ Աղայ
Խաչատուրայ համար կը պատմուի թէ
ի Պինանի կղզին երբ Հայ ժողովուրդ
տակաւաթիւ էր, Եկեղեցի չ'ունէին,
սրապահանայ եկեղեցին կ'երթային: Իւ
րենց կրօնական սարտքերը կը կատա
րէին:

Հատինայ հաղորդութեան տօնի
օրը, երբ Աղայ Խաչատուրը և ամեն
Հայ ժողովուրդ ամենայն յարգանք
և խոնարհ ակնածութեամբ հանդի
սին ներկայ կը գտնուէին, Հատին կը
զերը երբ թափօրով Աղայ Խաչատու
րի և Հայ ժողովրդին կանգնած աեղը
հասաւ, յանկարծ սուրբ խորհուրդը
ծածկոցով մը գոցեցին. առ այս Աղայ
Խաչատուր շիտթեալ պատճառը հար
ցունելով, պատասխան ընդունեց թէ
դուք որքան որ մեր եկեղեցին ընդու
նած էք և կ'աղօթէք, բայց Պապը չէք
ընդունիր, հետեւաբար մեզ համար
դուք հերձուած էք, ուստի սուրբ խոր
հուրդը ձեզմէ ծածկիւ պէտք է:

Առ այս պատասխան, Աղայ Խաչա
տուրն և բոլոր Հայ ժողովուրդն առ
միջապէս Եկեղեցիէն դուրս կ'երէն.
Խաչատուր կ'ուխտէ այն օրը չը ճա
շել, մինչեւ որ Եկեղեցւոյ տեղ մը գը
նէ, հիմունք փորէ և սկսել տայ, ա
պա ճաշէ: Իւր դրամովը անմիջա
պէս Եկեղեցւոյ տեղը կը դնեն, հիւ
մունքն կ'ըսկսին փորել և շինութեան
նիւթերը կը հրամայեն բերել, որով
սիրտը կը հանգարտի կ'ըսկսի ճաշել,
այս բարի անձի անմահ յիշատակ կա
ռուցած Եկեղեցին մինչև ցայսօր սրա
ծառ և կանգուն կայ Պինանից կըզ
գայն մէջ թէեւ Աղայ Խաչատուր
վերջէն ի Կալիաթայ գնացած և հոն
վախճանած է:

Բ.

Հետեւեալ դէպքն ալ ի Կալիա
թա Սսիբուռ քառած թաղը սրտա
հած է 25 տարի առաջ Հայադղի Մե
քոն Մանուկեան վաճառականին:

Կռապաշտ քուրմին մէկը, որ Մե
քոն Մանուկեանին խիտ բարեկամ
կը ձեւանար, օր մը կը մօտենայ իրեն
և կըսէ, տեսիլ տեսայ և տեղ մը ան
թիւ գանձ կայ թողուած, ես չեմ
կրնար զայն գտնալ պահել, միայն թէ
դու ինձ համար փոքր կռատուն մը
չինէ, ես անով կ'ապրիմ, ես իմ տե
սած գանձի տեղը քեզ ցոյց կ'ուտամ,
թող քեզ լինի, այս երեւակայական
շահէն խաբուելով Հայ վաճառականը
կռատունը կը չինէ եւ քուրմին կը
յանձնէ 50 հազար զուրուշ ծախսով:

Երբ քուրմը իւր իրական շահը
ձեռք կը բերէ, Հայու երեւակայական
շահոյն համար կ'ըսէ. չ'ատուածները
այն տեղը ծածկեցին ինձմէ, ալ չեմ
յիշեր թէ ուր տեղն է: Այս դէպքը
կրնայ դաս մը համարուիլ այն կար
գի մարդկանց, որք յոյսնի շահերը
կը ձգեն, մտտի յոյսերով յուսադ
րեալ Ուիլիանոսի յատակէն անսպառ
գանձեր հանել կ'երաղեն:

Գ.

Ուրիշ դէպք մը և ի Հնդստան
ի Սուրաթ քաղաք:

Պատրայէն Հայ ակնավաճառ մը ի
Սուրաթ գնարով Եկեղեցւոյն մերձ սե
նեակ մը կը վարձէ, առուաուր կը
նէ ամեն աղգի հետ, յաւուր միում
տեղւոյն թագաւորի օրէնսուսոյցն
կ'երթայ յանուն թագաւորին քարեր
գնելու, երբ Հայ ակնավաճառը մի
նակ կը գտնէ, ագահութեան ախտէ
բորբորեալ գաւջն կը միտ վաճառա

կանի փորը կը մեռցունէ . և քարերը առնելով խոյս կուտայ , երկու օրէն վերջ , երբ Արաիկ օրը վաճառականն եկեղեցի չ'երթար , հետաքրքիր կը լինին թէ ո՞ր է վաճառականը , սենեակը կը գիմեն մարդուն գիւղը կը գտնեն , և խաղարկութեամբ կը գտնեն մարդասպանը և դողցուած քարերը , երբ թագաւորէն արդար վնէժիւնդըութեան հատուցում կը պահանջեն Հայերը , կը սրտատախտնէ թէ՛ « Հայու մը մահուան համար մեր օրէնս առջիկն եղունգն անգամ կտրելու չէ :

Անդղեացին օր այն կողմերը պատրաստ գիւղող ժամանակի կըստաւեր Սուրբաթն առնելու , այս գէպքը յարմար առիթ համարելով կ'ուզայ քաղաքը կը գրաւէ : Մարդասպանի մը անկրաւ պաշտպանութեան համար քաղաք մը և իշխանութիւն զոհ կ'ուտայ :

ՀՈՂԻ ԺՈՂՈՎՐԴՈՅ

« Ընկերութեան կապերը զօրացընելով՝ բնութեանն խորտակել այնչափ երկիւղալի է » :

Պերնարտէն Կը Սէն Պէր :

« Լուսոյն յաղթանակը մարդկային լաւութեան և մեծութեան խիստ նը պատասուր է » :

Տէլլէն Սթայէլ :

ՄԱՐԴԻԱՅՈՒՆ ամենադժնգակ տը կարութիւնը հոգւոյն քունն է , որ մարդիկ երկրիս վայէն առանց բնական արթննալու կը օտհին կ'անցնին : Ժողովուրդը , որ օրուան ծանրութեան տակ կը հեծէ և որուն բոլոր ձիւրը

աշխատութեան և հոգի միակ մատած ման մէջ անհետ կ'ըլլայ :

Այս կարմիր , կապոյտ , կանանչ , նարնջագոյն ինքնաշարժ մեքենայք թմբուկի ձայնով կը քայլեն , կը շարունակն առանց ջատախ կը դարձնեն , առանց խղճի և ատելութեան նախճիր կը դործեն , մարդը առանց որ և է մտածման իրիկուն կը պառկի , առտուն կ'ելլէ , կը գործէ , կը նախաճաշէ , կը ճաշէ , կ'ընթրէ : Անդանական շունչ , շարժական նիւթ : Ար վաճառէի այս ամբօրին գաղափարաց թիւը ճշգիւ գիտնալ , որ իւրաքանչիւր առտու մեր առնեւրէն կ'ելլեն , փողոցը կը լեցնեն , հրապարակը կը ծածկեն , կը վաղեն , ձայն կը բառնան , կը գտահալածեն , և գիշերուան առջի ժամերը լուսութեամբ կ'անցընեն :

Հարիւր հազար գլխէ զանգուած մ' է , որ արտաքայ կրկն քննուած , թէ ամենադին զոյգմունք ամենամաքուր ճաշակ և ամենէն վեհանձն կամք կը բացատրէ , որ զՍոկրատ կը հիացնէ և Անիթմոս կ'անիծէ , բայց ասոր իւրաքանչիւր անգամ 'ի մասնաւորի առած ընդհակառակն մարդկային գէմքով տեսակ մը կենդանի է , կարծես թէ աչք ունի և չը տեսներ , ականջ ունի և չը լսեր , միտք ունի և չը խորհիր , և 'ի վերայ այս ամենայնի հոգի մը նիւթոց մէջ անդնդասոյղ եղած է :

Ար հարցնեմ թէ ինչու ճշմարտութիւնն հազիւ ուրեմն խղճին մէջ մուտ գտած է , խօսքս բարբարոսաց համար չէ , այլ քաղաքակրթելոց :

Ինչու ուրեմն մարդկութիւնն համբոյն , բայց 'ի հաղուագիւտ զարտուղութենէն իւր կանխակալ սովորութեանց մէջ շղթայուած կ'ապրի :

Պատմութիւնը ամենազարմանալի տեսիլներով այս գործին կը պատասխանէ , նիրհեալ երկրագնդին զանա

զամ տեղերը իմաստնայ իբր ջահ մը՝
փարոս մը երեւիլ կը տեսնեմ, որուն
լոյսը աղբերը կը կռէ, իւրաքանչիւր
աղբեր մարդու մը կամ Աստուծոյ մը
խորհուրդ կ'ընդունին։ Մովսէս, Քոմ
փիկիոս, Պաւտա, Մուհամմէտ, Սոկրատ
և ՚ի վեր քան զսոսա մարդկային ազ-
գին Փրկիչ երկնային Տէրն մեր Յիսուս
Քրիստոս, խոհուն ուղեղներ և բարո-
յախոս գլուխներ, որ իւրաքանչիւրը
ժողովրդեան հոգի մը ներշնչելով բա-
ժանեալ երկրազնդին կ'իշխեն։ Այս
հանրացեալ իշխանութիւնը բնութեան
օրինաց տեղ բռնելու կը փորձէ, և հան-
ճարին բարոյական խորհուրդն իբրեւ
ազգաց բնածին աղբուսմն դառնալու։
Եւ աղբերը իրենց օրէնսդրին հանճա-
րին համեմատ կը զարգանան, ասկէց
բղխեցան Սարսուտացոյ, Աթենացոյ
և Հռովմայեցոյ հրաշալիքը։ Իրենց
մեծ արանց հոգիքն ամբոխին մէջ կ'աղ-
բէին, այնպէս որ ամբոխն իբրեւ մի մեծ
զանգուած մեծ մարդու մը հոգին կը
կրէր։ Միջին դարու մէջ եւ մինչեւ
մեր օրերը անհամար միաբանական
ուխտերը իրենց որոգայթ լարեցին, բա-
ղաբակրթեալ աշխարհի վրայ, սակայն
Արեւմտեան հոգին մեծ մարդ մը չե-
ղաւ, այլ Քրիստոսի Եկեղեցին, բայց
ափամս, որ Պատին և նորա արբանեակ-
ներու չարութեւ և կրից գործիք գար-
ձաւ, և անոնցմով Քրիստոս փառա-
ւորուելու տեղ՝ նախատուեցաւ։ Ծայ-
բահեղ ամբարշտութիւն։ Պրահմանին
և Հագարացեայն խորհուրդը միշտ ա-
րեւելք կը սահմանափակէր։

Կախնի ամեն Աստուածաբանու-
թիւնք եւ օրէնսդրութիւնք մեռած
ըլլալով, մարդկային սեռը այս երեք
հոգիներով միայն կ'ապրէր։

Քննա՛մ հոգիները որ զժողովուրդը
կը բաժնէին, անոնց միտքը կը սահմա-
նափակէին, հաւանական բարոյականի

մը մեղաց և նախապաշարմանց մէջ
մոլեռանդ կ'ընէին։

Այսօր ընկերական յեղափոխու-
թիւնն կրկնատորի, դադափարք կը զար-
գանան, աղբերը իմաստուն կ'ըլլան,
այնչափ, որչափ որ իրենց մտածմունքն
բարձր և հասուն ըլլայ։ Այն տաւն
իրենց հայրենական եւ կրօնական ա-
ւանդութենէն կը բաժնուին, Հուստոքն
զանոնք կը թողու և օրէնսդրին հոգին
զանոնք կը լքանէ։ Սոսկալեւ և ամենու-
մեծ յեղափոխութիւն, որ տիեղերք
յուզած էր, վասն զի ճիգ կը թափէ ժու-
ղովուրդն իրեն մտաց յիմարութեան
յանձնել։ Բայց նաեւ կը ջանայ խափ-
ներն և անջատումներն ջնջել, խորտա-
կելով միանգամայն զանոնք բաժանող
կրօնական իշխանութիւնք։

Այս բուռն արշաւանքին մէջ օր
մը ամբողջ աղբերը մարդկութեան
ցրուած անդամներն պարտի ՚ի մի կաղ-
մել և ձուլել ըստ երկնային Վարդա-
պետին անսուտ բանին, «Եղիցին ՚ի մի
հօտ և ՚ի մի հովիւ», անոնց տարով
բնութենէն առնուած միակ բարոյա-
կանն եւ Աստուծոյ գրկէն բնդունած
հոգի մը։

Այս յեղափոխութիւնը արդէն
Եւրոպայ սկսուած է, ուր միտի ժողո-
վուրդ մը պիտի ըլլայ զանազան պե-
տութեանց, թագաւորութեանց կամ
հասարակապետութեանց բաժանեալ
որ պիտի դիմեն մի և նոյն ազատու-
թեան Յիսուսի Քրիստոսի մեր երի-
նային Տիրոջ համաշխարհական Աւե-
տարանին օրինաց ներքեւ, զոր Պաղես-
տինի ժայռերուն գաղաթը իր ձկնորս
աշակերտաց աւանդեց և ըսաւ, «Գը-
նացէք և ամեն աշխարհ քարոզեցէք»
և ահա այս երկնային օրէնքը երկրա-
գնդին պիտի իշխէ իր ուղիղ բարո-
յականով եւ անստերիւր ճշմարտու-
թիւնով, որ նոյն ինքն Յիսուս Քրիս-

տունն է որուն կ'երկրպարէ միշտ :

ԷՖԷ Մարիէն

Թարգ .

Զարար Մ . Համբարձոմբան ,

Ուխտաւոր :

յԵրոսաղէմ :

ԲԴԵՇԻ ՄԸ ԵՒ ԵՐԵՔ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ

Ժամանակին Երուսաղեմայ Բդեշ խըն երէք բարեկամներ ունէր . առաջինը չափազանց կը սիրէր . երկրորդը սակաւ , երրորդը՝ երբեմն երբեմն :

Օր մը Թադաւորը հաշիւ ուղեց այս Բդեշներն , նա ալ պատրաստուած թիւն սկսաւ տեսնել . մեկնելու միջոցին , առաջին բարեկամը տեղէն չը շարժեցաւ և անհագ էր իր սիրելոյն վրայ : Երկրորդը մինչեւ Յուդայէ գնաց նաւահանգիստը և զանի նուազնեղէն յետոյ տեղը դարձաւ : Երրորդը , որ երբեմն երբեմն կը սիրէր և հազիւ իր միտքէն կ'անցնէր , իր հետը նաւը նըստաւ գնաց Թադաւորին ատեանը և զանի արդարացներով աղատեց դատաւարտութենէն :

Սոյն պատմութենէն կարող ենք հետեւեալ բարոյականը համել :

Թադաւորը՝ Աստուած է , Բդեշ խը՝ մարդն է . երէք բարեկամներէն առաջին բարեկամը՝ ոսկի . երկրորդը աղքատիւն և նման մարդիկ . երրորդը առաքինութիւն և բարի դործ . ոսկին որ տեղէն չը շարժիր , աղքատիւները զայն մինչեւ գերեզման կը տանին եւ Թադեղէն յետոյ յետ կը դառնան . իսկ առաքինութիւնը մինչև Աստուծոյ դատաստանին առջեւը կեղծ զայն կ'ար .

դարացնէ Թադաւորին յաւ խտենական դատարարտութենէն և երկնից մըշտըննաւոր փառաց ժառանգորդ կընէ : Ուրեմն այս աշխարհիս վրայ մարդուս ամենէն հաւատարիմ և անձնանանուէր բարեկամը առաքինութիւնն է . ով որ առաքինութեան զրահներով դոտէորուած է , թող անվեհեր դիմէ աշխարհիս փորձանաց մէջ . նա յաղթական է . զի Աստուած առաքինեաց սրտին մէջ կը բնակի . երջանկութիւն և արքայութիւն առաքինւոյն ետեւէն կը վազեն . երանիք անոնց , որ առաքինական դործքերով Աստուծոյ հաճոյ կըլնան . նոցա համար փառք աշխարհիս և ճոխութիւն անտալք են , նոցա համար յերկինս պատրաստուած է փառաց եւ անմահութեան անթարշաւ դափնին :

1874

Դեկտեմբեր 25

Նիկողայոս Յ .

Թոգալեանց :

ՄԱՂԱՔԻԱ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Ս . Աթուոյս Միաբան և Բարկուշի առաջնորդ Արժ . Մաղաքիա վարդապետի աւագաններէն կողոպտուելուն վերայ Ազգային լրագիրք տմանք տարբեր լուրեր հրատարակեցին , մեք իրողութիւնն իւր ստուգութեամբ ներկայնելու համար՝ արժան կը դատիմք նոյն իսկ Մաղաքիա վարդապետի նամակն հրատարակել :

Ամենապատիւ Սրբազան Հայր ,

Նոյեմբեր 16 ին Զերբարձր Սրբազանութեան աղօթիւք ողջամբ ժամանեցի ՚ի Տիգրանակերտ , բայց ոչ առանց

Քննարկ . քանզի քաղաքէս 8-9 ժամ հեռի Գարաձապաղ անուանեալ լեռին մէջ տասն չափ աւաղակաց հանգիւ պելով կողոպտուեցանք , մենք ընդ աւանը երէք անձինք լինելով ամենեւին դէմ գնելու կարողութիւն չունէինք . սակայն Տիրոջ յատուկ մէկ խնամով մեր կենացը խնայուեցաւ . իսկ մեր ինչքն ու ստակը թէպէտ տակաւին ամբողջապէս ձեռք բերուած չէն , բայց այս բանը մեր ճանապարհորդութեան խափան չը կրնար ըլլալ , ամսոյս 18 ին այսինքն վաղը չէ միւս օր աստի մեկնելու գիտաւորութիւն ունիմ , և Ձեր Սրբազնութեան աղօթքը թախանձանօք կը ժտեմ :

Աւագիւտայ պատմութիւնն այս է :

Նոյեմբեր 15 ին ուրբաթ օր մենք կողոպտուեցանք , յաջորդ շաբաթ օրը Տիգրանակերտ մտնելով ուղղակի Բարձրապատիւ Մինասեան Յովհաննէս Էֆէնտիկին գացի , որն որ իւր անկեղծ ցաւն յայտնելով հանդերձ՝ փութայ նախորդ կիւրակէ օրը Վալի փաշային գնալ և այս եղելութեան վրայ անոր ուշադրութիւնը հրաւիրել , յիշեալ Վսեմ . Էֆէնտիկին խնդրանայ վրայ Վալի փաշայի խիցն մարդ հանեց աւաղակները գտնելու համար . բայց հաղիւ 15 օրէն կրցաւ վերադառնալ գացող Ռեմարը , այլ սակայն դառաւ աւաղակները , որոնցմէ 6-7 անձինք փախչելով 2-3 կը ձերբակալուին , իմ ընչից մեծագոյն մասն ալ կը յանձնեն Ռեմարին , որ բերելով Տէրութեան ձեռքով ինձ յանձնուեցաւ . այժմ 1000 զուրուշ չափ փոքր կորուստ մը ունիմ , զոր աւանձին արդ-հալով մը պահանջելու վրայ եմ և կը յուսամ որ Մինասեան Էֆէնտիկին չորհիւ այս երկու աւուր մէջ անոնք ևս յերեւան

կ'ենեն կամ ի փախուէն ստակ կը պահանջուի և կը յանձնուի ինձ , եթէ ուշանայ , ինչպէս վերը յիշեցի , ես չեմ սպասեր , այլ կը յանձնեմ գործը յիշեալ Էֆէնտիկին և ես կը շարունակեմ ճամբորդութիւնս :

Առ այժմ մնամ Ձերդ Բարձր
Սրբազնութեան խոնարհ օրդի

16 Դէկ . 1874

Ի Տիգրանակերտ :

Մարտի

Վարդապետ :

ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ

Ազգային պարբերական հրատարակութեան :

Երբ մեր Ազգային Պարբերականները կը բաղմանան , կ'ուրախանամք և յառաջագիմութեան նշան կը կարծեմք : Արդարեւ պարբերականաց բաղմանայն ուրախական երեւոյթ մ'է , վասն զի գեթ կը կարծեմք թէ ընթերցատիրութիւնը օր աւուր կ'ընդարձակի Ազգին մէջ : Բայց միթէ յառաջագիմութիւնը միայն ընդարձակուելովն կը կատարուի Միթէ բուն յառաջագիմութիւնը ընթերցանելի հրատարակութեանց ընտրութեանն և անդարար պարունակութեանն կախումն չունի : Եթէ այսպէս խոր թափանձենք և նկնթոց ընտրութեան մէջ յառաջագիմութիւնը որոնենք , պիտի տոխոլունք խոտտովանիլ , որ մեր Ազգային պարբերականաց բաղմանայն յառաջագիմութեան նշան չէ . վասն զի թէ և կը բաղմանան , բայց դրեթէ նոյնանշան եւ նոյնիմաստ բաներ են : Բաւականին պարբերական հրատարակութիւններ ունինք , բայց դրեթէ աւանտն մէջ միայն երեք կէտերու վե-

բայ կը խօսուի՝ այն է Կրօնական, Ազգային և Քաղաքական, և այն եւս առանց մշակեալ և հասուն խորհրդածութեանց։ Կրօնականներն մեծ մասամբ նայնիմաստ են և բազմիցս կրքի նեալ։ Ազգայիններն մեծաւ մասամբ տնքեհաստ և տարապայման վիճաբանութեանց չղթաներ են և մերթ ընդմերթ տնօրէտ բացազանջութիւնք, իսկ Քաղաքականներն թարգմանական վերի վերայ փոխառութիւնք են Եւրոպական լրագրաց թերթերէն քաղուած և քանի մի Ազգային լրագրաց մէջ նշանութեամբ կրկնուած, միթէ յառաջագիմութեան նշան է այս, և միթէ Ազգային զարգացման նշալ կը նշմարուի՝ այս ընթացքին մէջ, քան լիցի։ Թերեւս պիտի ըսուի մեզ, որ մեր ժողովուրդը զարգայած չէ և կարող չէ ընտիր հրատարակութիւններէն բան հասկանալ, ուստի և պարբերական թերթերն ժողովրդի մտաւորական զարգացման ստորին աստիճանին համեմատ կ'ընթանան։ Բայց ի՞նչ յառաջագիմութիւն կարող է յերեւան գալ այն տեղ, ուր ժողովուրդ և պարբերական հրատարակութիւնք մի եւ նոյն աստիճանի վրայ են, մի եւ նոյն գաղափարի մէջ կը մնան, մի և նոյն շրջանի մէջ կը հղւղին, մի և նոյն կարծիքներով կը տոգորին, եւ մի և նոյն սովորական կերակրով կը սնանին առանց յառաջագիմական քայլափոխ մի ընելու։ Մեր համոզումն այն է, որ պարբերական հրատարակութիւններն պէտք է բարձր լինին ժողովրդային մակերեւութէն, որպէս զի ժողովուրդն իրենց հետ բարձրացնեն ժողովրդական սահմանափակ շրջանակէն արտաքայ պիտի լինին, որպէս զի ժողովրդեան առաջնորդեն զէպ ՚ի յառաջագիմութիւն։

Պարբերական հրատարակութիւններն

այնպիսի հասուն գաղափարներ պիտի ունենան, որ ժողովրդային կարծեաց աղմամբքին մէջ իբրեւ լոյս փայլին և ամենուն աչքերն իրենց գրաւեն։ Պարբերական թերթերն եթէ այս վըսեմ հեղինակութիւնն ու ազդեցութիւնը չունին, կը նշանակէ, որ նոքա կոյր առաջնորդ են կուրաց, թողունք տակ, թէ կան պարբերականներ, որ ժողովրդային մտաւորական զարգացման աստիճանէն եւս ստորին են և այս ստորին վիճակով աւելի գայթակղութեան եւ անբարոյականութեան առաջնորդ կը լինին ժողովրդեան, մերթ հայհայելով, մերթ ստութիւն տարածելով, մերթ բարոյականի զէմ զինելով, մերթ ընդհանուր օգուտն իրենց անձին զոհելով, մերթ երազական լլիտի և շինծու անցքեր յերկրելով, և առ հասարակ պարբերական հրատարակութեան աստարէզը վատթար անձնականութեան զրօտորան կարծելով, քան թէ ազգային մտաւորական և բարոյական վերաշինութեան արիւն կան միջարան։

Պարբերական հրատարակութեան բաղմանալն այն ժամանակ միայն իրական յառաջագիմութեան նշան կը համարուի, երբ պարբերականներն միակերպ և նոյնաման չը լինին, այլ տարբեր։ Կրօնական, Ազգային և Քաղաքական ճիւղերու համար երկու երկու յատուկ թերթեր շտա են և ոչ սակաւ և եթէ իրենց ընտրած մասն ըստ օրինի մշակեն, կարող են տեւականութիւն ունենալ, համակրութիւն վաստկիլ եւ իսկական յառաջագիմութեան գործիք համարուիլ։

Այնուհետեւ կը մնան դիտութեանց, արուեստից և դաստիարակութեան վերաբերեալ յատուկ ճիւղերն, որոց համար մեր Ազգն տակաւին յատուկ պարբերական հրատարակութիւններ

բաժնեթիւններ չունի եւ ունենալու չաւիղէն եւս տակաւին հետի է : Վասն զի մինչեւ ցարդ այս մասին ամենեւին չարժուժ չը կայ : Ուր է մեր Ազգին մէջ իւր յատուկ թերթերն Բնագիտական, Երկրագիտական, Վիճակագրական, Պատմագիտական, Հնագիտական, Գրականական, Կրթական և այլ ծիւղերու : Եթէ բաղմանային մեր մէջ ոչ թէ համանման, այլ քառաջարկութեան և զարգացման յատուկ ծիւղերու վերաբերեալ թերթեր, այն ժամանակ արդարեւ մեր ազգային պարբերականներու պաւսելութիւնն պարծանք պիտի լինէր մեր Ազգին : Բայց քանի որ յատուկ ծիւղերու ոչ մշակ կայ և ոչ մշակութիւն. քանի որ ազգային պարբերականք մեծաւ մասամբ արձագանք են սոսկական իրողութեանց. քանի որ նոր պաշտօնականներ, նոր համոզումներ, և վերականգնութեան նոր տարր չեն պարունակիր իրենց մէջ, և կենդանաբար նոր ջերմութիւն չեն հաղորդեր ժողովրդային կիսակենդան մարմնոյն, և նոր լոյս չեն արձար նորա մշակողատաշ բերուն, վերջապէս քանի որ պարբերականք յատուկ կաշու մն չ'ունին, յատուկ նշանաբան չ'ունին, յատուկ աշխատութիւն և մշակութիւն չ'ունին, թերամոտութիւն է կարծել, որ ներկայ դրութեամբ և ներկայ բնթայքով շատ պարբերականներ ունենալ կը նշանակէ ազգային քառաջարկութեան ունենալ :

Մեր ազգային պարբերականներն գրեթէ առհասարակ տագնաւ կը կրուն բաժանորդաց սակաւութեան մասին, և ինչ է այն տագնաւային բուն պատճառն, եթէ ոչ դարձեալ պարբերականաց համանմանութիւնն, անմշակ պարունակութիւնն, որով ժողովուրդն օր աւուր կը պաշխ նոյն խակ ընթերցասիրութեան մէջ. վասն զի

Ժ

համ չ'առնուր և բան չ'ուսանիր իւր կարգացածներէն. վասն զի ոչ իւր կարօտութեան համեմատ գրաւած են, ոչ իւր ճաշակն ու քաղցն արձարծելու եղանակաւ մշակուած և պտորաստուած են, և ոչ այն մասուր ու բարցական հրապարկն ունին, որ իւր միաբն ու սիրտն գրաւեն, իւր հարցասիրութիւնն գրգռեն և այնպէս աղղեն, որ համոզուի թէ իւր լրագրական բաժանորդագրութիւնն մեծաւ մեծ օգուտներ ունի իրեն համար : Քանիք քանիք բաժանորդներ կան արդեօք, որ լոկ բարեկամութե կամ թախանձանաց համար միայն բաժանորդ կը գրուին և ոչ թէ բուն իրենց մտաւորապէս և բարցապէս շահուելու և օգուտ քաղելու համար :

Հետեւապէս, ամփոփելով մեր այն համառօտ դիտողութիւնն, վճռաբար կարող եմք ասել, որ մեր Ազգային պարբերական հրատարակութիւններն չ'ունին բնաւ Հրատարակութեան վերայ այն ազդեցութիւնն ու հեղինակութիւնն, զոր պէտք է ունենային. չ'ունին այն կենդանական տարրն, որով կարող է ժողովուրդն վերականգնանալ. չ'ունին այն էլքորական զօրութիւնն, որով կարող է ընթերցող հրատարակութիւնն ցնցել շարժիլ եւ յառաջարկմել : Մենք առհասարակ կը խօսինք և չենք ուղեր հազուապէս բացառութիւններն մատնանիշ աւելը միայն թէ կը պատկառիմք ասել, որ կան նաեւ Ազգային թերթեր, որոնք Հրատարակութեան ստորին կարգի բնտորին հատկացողութեան անգամ յած են և իրենց տարածածն աւելի բարոյական սպականութիւն է քան թէ որ և իցէ օգտակար ծառայութիւն ժողովրդեան :

Ուստի իբրեւ համոզում կը յայտնուի, որ մեր պարբերական հրատար

րակութիւններն այն ժամանակ միայն պիտի կարենան յառաջադիմական ագգեցութիւն սւնենալ, երբ սխիւն մասնաւոր ճիւղեր մշակել, և այն ժամանակ միայն քաջալերութիւն պիտի գըտնեն, երբ ամեն օր հակառակութեանց

մէջ չը թաւալին, ամեն օր տարբեր գայներ չըստանան, այլ միայն ճշմարտութեան ծառայեն, որոյ մէջ է ամեն զօրութիւն մտաւորական և բարոյական ազդեցութեան:

Մ Ե Ղ Ա Յ Ա Ս Տ Ո Ւ Ծ Ո Յ

(Խօսք Ազգային երգչի *)

ՂԱՐԻՐ ¹ տեղ նաչաղ ² եմ՝ հալըս ³ փէրիշան ⁴,
Քանի որ կենդան եմ՝ մեղայ Աստուծոյ .
Սուրբ Եկեղեցի՝ Քահանայ չը կայ,
Տէր, քեզ խոտովանիմ՝, մեղայ Աստուծոյ :
Մեղայ քո ամենայն՝ սուրբ պատուիրանայ,
Շատ մեղք եմ գործել՝ ընդդէմ օրինայ .
Հայր երկնաւոր Աստուած՝ ճար մեղաւորայ,
Անդեղջ չը մեռանիմ՝ մեղայ Աստուծոյ :

* Ազգային երգչաց վերայ արդէն խօսած եմք Միծնի անցած տարւոյ թիւերուն մէջ, յայտնելով ՚ի միջնայլոց, որ մեր ազգային երգիչներն հայրենասիրութեան եւ կրօնասիրութեան տեսակ մի քարոզիչներ են: Իրենց քնարն առած յերկրէ յերկիր և քաղաքէ քաղաք կը թափառին, իրենց երգերով մերթ կ'ուրախացնեն, մերթ խրատ կը տան: Իրենց կեանքն զբեթէ շարունակ պանդխտութիւն է. շատ անգամ կը հիւանդանան իրենց ճանապարհորդութեան մէջ, տակաւին քաղաք մի կամ գիւղ մի չը հասած, շատ անգամ՝ ժամերգութեան և պատարագի կարօտ կը մնան, թէ և շատ կը սիրեն:

Ազգային երգչաց կենաց սոյն պարագաներն, թէ և շատ հետաքրքրական, բայց կենսագրական կեդրիւ գրուած և պահուած չեն ամենեւին, այլ միայն տղօտ կերպիւ իրենց երգերուն մէջ կը նշմարուին:

Այսպէս ահա՛ կը տեսնեմք, որ **ՂԱՐԻՐ**—**ԱՐԼԻ** Զուղայեցի ազգային երգիչն, յայտնի չէ թէ ուր, պանդխտութեան մէջ հիւանդանալով, եկեղեցի եւ քահանայ չը գտնելով իւր քնարն ձեռքն սռած, թերեւս գետնախշալի, եւ ծառի կամ քարի մը տակ, ձայն բարձրացնելով՝ Բղայ կը դռչէ Աստուծոյ եւ թողութիւն կը հայցէ:

1 Ղարիբ. — պանդխտ, օտար:

4 Փէրիշան. — թշուառ, խեղճ:

2 Նաչաղ. — հիւանդ, տխուր:

3 Հալըս. — վիճակ:

Տէր իմ եւ Աստուած՝ փառք քեզ դոհուծիւն ,
 Տնէր ինձ ղըղձում բարի գործք արքայութիւն .
 Իմ անօրէն մեղացըս՝ շնորհեա՛ն թողութիւն ,
 Մեղացէս փոշման եմ՝ մեղայ Աստուծոյ :
 Մի թողուր զեա , Տէր , առանց Աջի քոյ ,
 Վատն Սըրբոյ անարատի Խաչի քոյ .
 Հայր մեղայ յերկինքս՝ եւ առաջի քոյ .
 Թողութիւն դըրտանեմ՝ մեղայ Աստուծոյ :
 Գոչեմ մեղայ , Տէր իմ ,՝ Աստուած ողորմած ,
 Բարերար , բազումողորմ եւ գըթած .
 Մեղաւոր ԱՐՁՈՒՆՈՒՄ՝ տմեր հոգեւոր հայ ,
 Հեալս պաշար տանեմ՝ մեղայ Աստուծոյ :

Գերադատիւ Դպրւստ Ծ. Վարդապետան Փափազեանց , որ քանի մի ամսէ ՚ի վեր ՚ի Ս . Աթոռս կը գտնուի ուխտաւորական մխիթարութեամբ եւ օգտօնութեամբ իւր բազմամեայ ակարութիւնն կազդուելու եւ գըթուարակիր ցաւերն բուժելու համար ,

իւր գրաւոր երկասիրութիւններէն հետեւեալ երկու տաղաչափութիւնն են (մին իւր վաղամեակի Աշոտ որդւոյ մահուան առթիւ գրած , իսկ միւսըն Գերմաներէնէ թարգմանած) խըմբագրութեանս յանձնեց , զորս կը փութեմք յօժարութեամբ հրատարակել :

Ա Շ Ո Տ

Ա.

ԳԵՂԱՋՈՒԱՐՃ գարունն արդէն եկել էր ,
 Վարդակարմիր առաւօտով ներկուած .
 Նուրբ մառախուղ ծմակն շուրջ պատել էր ,
 Ինչպէս շղարջ՝ նորահարսի ծածանուած :
 Աշոտս յայնժամ Բէխ (1) աղբեր մօտ սիրան ՚ի խնդ՝
 Նստած նայէր յայդ տեսարան երկնագեղ ,
 Տեսաւ ինչպէս ծառոց ոտներն խիտ առ խիտ
 Կախուած էին մէգի միջով շեղ ՚ի շեղ ,

(1) Բէխ կամ Բէխ աղբիւր , կէս ժամ հեռի Շուշի քաղաքէն , ունի բարեհամ ջուր եւ գեղատեսիլ շրջակայք :

Ինչպէս արտոյան արտի վրայ ճանդեղով
Փառաբանում էր քաղցրաձայն Արարչին,
Յօշ մարդերի վրայ շաղկում էր մեղմով
Նոր ոյժ տալու կիսաթառամ խոտերին =

Բ.

Եւ սոխակի անուշ երգն քաջուր
Յեղեղվում էր ՚ի լսելիս Աշտին
Մերթ ընդ մերթ զով ղեփիւռների հնչելով,
Մարդադեանի ամեն ծաղիւռնք բխրաղդի
Յայց եւ տալիս քաղցրաժպիտ ակնարկմամբ
Առաւօտեան յայն խաղաղ ժամն Աշտին =

Այդ աեսարան շքեղ վերին աղբեցմամբ
Սքանչացոյց իսպառ նորա զհօգին,
Ստուռած կանչեց՝ Թառանչ քաշեց նա խորին,
Իւր դողդոջուն սկստակ ձեռներն իբրեւ լոյս,
Իւր աչքերն ը ջերմաջերմ՝ եռանդով,
Բարձրացրուց պահ մի այնպէս յերկին կոյս,
Ապա հեղիկ ասաւ անոյշ նա ձայնով =

Գ.

Ճմարիտ է՝ « Ինչ որ հայրիկս ասել է,
Թէ կայ Աստուած, որ ամեն բան յիւրն ՚ի զարդ
Հրաշագործել իմ շուրջ այս տեղ դրել է », —
Որոյ ՚ի տես սրտիկս ՚ի Թինդ ցնծայ արդ,
Եւ առաւել քան զառաւել փայլում էր
Ի վարդադեղ նորա անմեղ երեսին
Եռանդն հոգւոյն, եւ նոր սիրով վառվում էր =
Արդէն, արդէն, եւ միշտ այնպէս գեղանի
Ջերմ արտասուք աչքերիցն է վեր ածում,
Ինչպէս շուշանն առաւօտեան զով ցօղով
Թաց է լինում, փայլն առաւել շողալում
Այնպէս Աշտս այն օր ճօխ էր իւր գեղով =

Դ.

« Եթէ Աստուած այս աշխարհքը », կրթնում է,
Այսպիսի սիրուն բաներով է զարդարում,
Այ՛ այն մարդոյ ուրախութիւնն ո՞րչափ է,
Որ երկնքումն նորա երեսն է տեսնում =
Ո՛հ, տմեր ինձ, Տէր, որ ես դարձած հրեշտակ

Այս վաղանցիկ գարնանային աշխարհքէս
Թըռչիմ, գամ ես անեղծ աշխարհըդ այդ արագ,
Որ անդ մայրիկըս, վաղուց է որ կանչել ես:
Եւ գուցէ նա, աւանդ, սիրով մայրենի
Յիշում է արդ իրա որդւոյ Աշտին »:

Ե.

Իսկ ես հայրիկըս կէս մի ուրախ կէս տըրտում
Լըռիկ կանգնած կանանչ թուփի քամակից,
Ամեն խօսքին ուշիւ ականջ եմ դնում,
Յափըշտակուած գեղատըխուր Աշտից:
Եւ հայրագութ սիրով յայնժամ բորբոքուած
Խիստ տաքնապաւ մօտ Աշտիս եմ վաղում,
Եւ երկար ժամ նորան սըրտիս հուպ տուած:
Շունչս նորա շնչի հետ եմ ես խառնում:
Եւ հըրափայլ իմ աչքերիցն ծածուկ
Վարդակարմիր ծընտրի վերայ Աշտիս
Մին քանի կաթ թափում եմ ես արտասուք:
Ո՛հ, սաստիկ եր յայնժամ փրփուկն իմ սըրտիս:

Զ.

Աշտ, տախ տպա նըմա կականմամբ,
Քո Աստուծոյն քան զայդ աղօթք զօրաւոր
Դու արել չէս բնաւ այդպէս եռանդեամբ:
Ձայնիդ լսեց անշուշտ քո հայր երկնաւոր
Արդ՝ երբ հրեշտակ դարձած գընաս Տէրիդ մօտ,
Եւ սաւառնես շուրջ երկնակեաց քո մօրը,
Օրհնիր յայնժամ էլն այս օրն, իմ Աշտ,
Եւ միտքդ բեր երկնքումն քո հօրը:

Հ Ա Յ Ր Մ Ե Ր

Ա.

ՀԱՅՐ մեր՝ դու որ քան զաստեղըս,
Եւ քան զարեւ բարձրումն ես,
Որդեգրելով մեղն քեզ,
Յաւէտ գըթաս քան պատժես:

Բ.

Մեր օթեւաննն այս խոնարհ,
Երկիրս ըլն քեզ տաճար,
Ուր քո անուկըդ սուրբ ըլն,
Որպէս յերկիրս լուստարաւ:

Գ .

Արքայութիւնդ որ երկրումն ,
Սրբոց արդէն է ըսկրակ .
Հաճիր որ դայ ամենուս ,
Որ քեզ որդի եկը եղել :

Դ .

Քո պատուիրանն ընդունայն ,
Թող չ'անցանէ , ո՛վ Աստուած .
Այս որ մեր կենացն համայն ,
Ամեն օրումն տուր մեզ հայ :

Ե .

Թաղաղութեան հեզ հոգին ,
Միշտ մեզ տիրէ ամենուն ,
Որ ներենք մեր զրկողին
Որպէս և դու ես ներում :

Զ .

Քո զօրութիւն մեզի հետ
Ըլն մեր դայթոս ճամբում ,
Օգնիր մեզի ետ ընդ ետ
Երբ փորձանքն է մերձենում :

Է .

Մեր կրթից հետ կռիւմն ,
Երբ չարն մեզ ընկրճէ ,
Մի թող որ նա մեր հոգուն ,
Տիրէ , երկնից մեզ զրկէ :

Ը .

Մեր լայն եւ նեղ օրերումն
Քո բանդ ըլն առաջնորդ ,
Որ քո փառացդ անպատում
Ամենքս ըլնք ժառանգորդ :

Թ .

Որովհետեւ փառք պատիւ
Քեզ անեղիդ պատկանի ,
Արքայութիւն զօրութիւն
Դարուց 'ի դարս եւ հիմի :

Գ Բ Ո Յ Ո Ւ Բ Բ Ո Յ

Ե Ի

ՍԱՍՈՒՆՅԻ ԴԱԽԻԹ ԿԱՄ ՄՀՆՐԻ ԴՈՒՈ

Մրադրեայ Գ . Վ . Սրո-անյութանց :

Փոքրիկ է սոյն Մատենիկ . բայց
պարունակութեամբ յայժ քաղցրիկ :
Կը տեսնես իւր մէջ Հայրենեաց սի-
րուն նկարագիր , բերանացի աւան-
դութեանց ծրագիր , վէպեր ու ա-
ռատիւններ բնածիր , և ամեն տեղ գիր
ու բիր՝ անխտիր : Ընդարձակ չէ , բայց
միակ է պարունակութեան կողմէն .
ճարտարահիւս չէ , բայց բնահիւս է .
և այս է իւր մեծ արժանաւորութիւնն :
Լեզուն փայլուն չէ . բայց սահուն է .
բանաստեղծական չէ . բայց բնաստեղ-
ծական է , բնութենէն առնուած է ,
բնական դրուած է , ուստի և բնական
հրոսպար ունի : Ով որ բնութիւն կը
սիրէ , ով որ Հայրենիք կը սիրէ , ով որ
ժողովուրդ կը սիրէ , ով որ ժողովրդա-
յին աւանդութեանց , զրուցաց և վի-
պայ հետքեր կ'որոնէ , անհնար է որ
Գ Բ Ո Յ Ո Ւ Բ Բ Ո Յ սիրով չը կարդայ :

Մէք շատ անգամ կրկնած եմք ,
որ մեր Հայ Հայրենեաց պէս Հայ ժո-
ղովրդեան կեանքն ևս անմշակ է , հե-
տադատուած , քննուած և գնահատ-
ուած չէ : Աղբի աղբի յիշատակներու ,
սովորութեանց , փարուց ու բարուց
հանքեր կան , որոնք փորուած , դրա-
նուած և զտուած չեն : Աշխարհ , որ
որրան եղած է Մարդկութեան , աշ-
խարհ , որ խանձարուր եղած է Քրիս-
տոնէութեան , աշխարհ , որ մրցարան
եղած է մարտի և տրտերաղմի , աշ-
խարհ , որ հանդիսարան եղած է հա-
ւատաց և նահատակութեան , այս աշ-
խարհն դանձեր ունի իւր մէջ անտի-
ջրհեղեղեան ժամանակներէն միտած ,

տւանդութիւններ և զըրոյցներ ունի իւրարու հետ խառնուած, հեթանոսական ընդ Գրիգորանէականին, տրամական ընդ ուրախականին, վիշապական ընդ հոկայականին, դիւականն ընդ հրեշտականին, առասպելականն ընդ իրականին, և այլն և այլն : Բայց ո՞վ է հետախուզողն . ո՞վ է քըննող քբբրողն և ի լոյս գրաւոր աշխարհի հանողն : Նոյն իսկ ԳՐՈՑ ու ԲՐՈՑ մատենական բանասէր հեղինակն ահա գողով կը ծրագրէ իւր գրքային . կը սոսկայ որ ընթերցողք պիտի ծիծաղին իւր վերայ . կասկած ունի , որ իւր մատենին պիտի ծաղրուի իբրեւ սընտեսաց ծրագիր :

Բայց սխալ է այս կասկածն ու տարակոյան . ընդհակառակն՝ ԳՐՈՑ ու ԲՐՈՑ նման աշխատատիրութիւններն մեծ արժէք ունին բանատիրաց առջև : Նոքա ժողովրդեան ասից եւ խօսից պատկերն են . նոքա ժողովրդային հասկացողութեան նկարն են . նոքա Աղգային բանաւոր աւանդութեանց կենդանագիրն են : Ով որ այնպիսի աշխատատիրութիւններն կը ծաղրէ , իւր անձն կը ծաղրէ , իւր ժողովուրդն կը ծաղրէ , իւր Աղգն կը ծաղրէ : Ո՞ր ժողովուրդն է , որ նախապաշարումներ չունի . ո՞ր աղգն է , որ առասպելներ չունի . ո՞ր երկիրն է , որ աւանդական կամ բանաւոր գրականութիւն չունի : Եթէ լուսաւորեալ Զուեյերլոյ լեռնական եւ շինական ժողովրդաց մէջ չըջագոյս , այնպիսի նախապաշարումներ կը տեսնես , այնպիսի հրնաւանդ բաներ կը նշմարես , որոյ նմաններն թերեւս չունին Հայաստանի մէջ : Բայց դիմադրանքներն ամենեւին չեն ծաղրեր , այլ կը հետախուզեն , կը քննեն և ժողովրդային կենաց պատմական յիշատակարաններ կը կողմեն :

Ինչ որ է մեր ժողովուրդն , նոյն

է և ԳՐՈՑ ու ԲՐՈՑ և իւր նման ծրագրութիւններն : Մեր ժողովուրդն առանց օտար դունով պճնելու , առանց օտարոտի ձեւով ու ներկով սընգութելու և շտարելու համար , ԳՐՈՑ ու ԲՐՈՑ մատենական նման գրքեր տկար են , որպէս զի ճանաչեմք մեր ժողովուրդն իւր յատուկ գծերով . որպէս զի իմանամք և զդամք թէ ի՞նչ ունի , ի՞նչ կորուսած է , ի՞նչ խառնած է , ի՞նչ այրայլած է , ի՞նչպէս յուռջ եկած է , ի՞նչպէս սրահպանուած է , ի՞նչ է իւր գեղեցկութիւնն , ի՞նչ է իւր տըգեղութիւնն , ի՞նչ է իւր կեանքն ու կենցաղն , ի՞նչ աստիճանի զարգացման մէջ է իւր միտքն ու սիրան :

Այս եղանակաւ կարող ենք ճշգրիտ գաղափար ունենալ մեր ժողովրդեան վերայ . այս ճանապարհաւ կարող ենք ժողովրդային կենաց ստոյգ պատմութիւն պատրաստել . վտան զի մեր ունեցած պատմութիւններն ժողովրդային կենաց պատմութիւններ չեն , այլ մասնաւոր անձանց , մասնաւոր դիպաց , թագաւորաց , իշխանաց , պոտերոզմաց և արիւնհեղութեանց , ինչպէս էին ամեն աղգաց պատմութիւններն մինչեւ ներկայ դարս :

Եթէ մանրամասն քննութեան առնուք ԳՐՈՑ ու ԲՐՈՑ մատենական պաշտօնակութիւնն , շատ բաներ կարող ենք իմաստասիրել : Այն տեղ կը տեսնեմք ժողովրդային երեւակացութեան չափազանցութիւններ , որ նշան է մուսուրական անմշակութեան : Այն տեղ կը տեսնեմք օտոմեան և զարհուրանաց առասպելներ , որ նշան է թէ նոյն երկիրն միշտ ահուղողի մէջ եղած է չքակաց թշնամիներէն : Այն տեղ կը տեսնեմք կրօնաօրական անթիւ աւանդութիւններ , որ նշան է թէ բաղնախուռն նեղութեանց մէջ ամեն բան սրբայուցած է : Ամենէն աւելի ,

այն տեղ կը տեսնեմք, որ մեր երկիրն աղատութիւն չէ ունեցած, ուստի ուրիշ աղբաց նման իւր կեանքն ու կենցաղն չեն երգուած, իւր աւանդութիւններն ու զորոյններն չեն նուազուած. վասն զի բանաստեղծութիւն, քերթութիւն, և ճարտարախօսութիւն միայն աղատութեան հոգոյն վերայ կը ծին ու կը ծաղկին:

Հայրենեաց սէրն նոր պէտք է բանաստեղծներ յորուցանէ. ժողովրդեան կեանքն նոր պէտք է պատմիչներ և վիպասաններ ունենայ, և այս ուրիշ բանով չը լինիր, եթէ ոչ ԴՐՈՑ ու ԲՐՈՑի նման երկասիրութեանց բաղմանալով:

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆԻ

Ս. Ծննդեան եւ Մկրտութեան հանդէսն ամենայն փառաւորութեամբ և խաղաղութեամբ կատարուեցաւ ՚ի Ս. Բեթլէհէմ: Սոյն Տօնախմբութեան ժամանակ մեծ համակրութեամբ վարուեցան Յոյնք և մինչեւ անգամ մեր Ս. Պատրիարքի երթարու և դառնալու ժամանակ Ս. Եղիայի փանուց զանգաղներն սկսան հնչեցնել ՚ի պատիւ Ս. Պատրիարքին և համօրէն ուղեկցաց:

Սակայն սոյն քրիստոնեաւայել խաղաղութեան արտաքին ցոյցերն երկար չը տեւեցին: Յետ ութն աւուրց ՚ի Տօնի Անուանտօղութեան Տեսուն, ըստ հնաւանդ ուխտութեան, յետ Պատարագին մեր Տեսուչն սխնադարձ գաւթէն անցնելու ժամանակ Յոյնք սկսան զիմադրել, զանգաղն հնչեցնել և իրենց քաղաքացի ժողովուրդն ՚ի կռիւ հրաւիրել, գաւթի փայտեայ դուռն բոցել, մեր Միաբաններն պաշարել և բիրերով ծեծել:

Սոյն կռուոյն մէջ մեր վանուց խոհարարին դըլինն սաստիկ վիրաւորուելով յերուսաղէմ բերուեցաւ և վսեմ. Փաշային ներկայացաւ արիւ-

նաթաթաւ: Փաշայն Բեթլէհէմի վերադառնալու առաջն առնելու կարեւոր միջոցներն ձեռք առնելէն զինի՝ կամեցաւ քննութիւն բանալ եւ յանցապարաններն պատժել ըստ արժանւոյն: Բայց Յունաց Ս. Պատրիարքի կողմէն թարգմանն ներկայացաւ մեր Ս. Պատրիարքին, յայտնելով որ առանց Պատրիարքական Վարչութեան գիտութեան կատարուած է այդ զիմադրութիւնն, ուստի դործն քննութեան չը ձգելու համար՝ իրենք պատրաստ են յանցաւորներն մեր Պատրիարքորանն կոչել եւ ներողութիւն խնդրել տալ մեր Ս. Պատրիարքէն և ապա ինքեանք առանձինն իրենց վարչութեամբ պատժել՝ առանց այլոց միջամտութեան:

Մեր Ս. Պատրիարքն Բրիտանէական հանդիսաւոր Տօնից և այցելութեանց առթիւ ներողամտութեան հոգւով ընդունեց Յունաց Պատրիարքի առաջարկութիւնն և յանցաւորներն գալով ներողութիւն խնդրեցին և դործն այսպէս վերջացաւ և Փաշային հաղորդուեցաւ:

— Երկար ժամանակէն ՚ի վեր Տօնական այցելութիւններն ընդհատած էին Մեր եւ Յունաց Պատրիարքաց մէջ, ներկայ Վսեմ. Փաշայի խաղաղասիրական միջամտութեամբ վերլուտին սկսան եւ մեր Ս. Պատրիարքն արդէն այցելութեան դեռաց Յունաց Ս. Պատրիարքին, և սա անշուշտ փախադարձ այցելութեան պիտի դայ:

(Տես թիւ 1874, Դեկտեմբեր 31:)

ԵՐԵՍ	ՏՈՂ	ՍԽԻՆ	ՎՐԻՊԱԿ	ՈՒՂԻՂ
273	5	Ա.	Թիւրքու	ձեւերու
"	5	Բ.	վարդապետութեց	վարդապետութեց
"	50	Բ.	բարձրացր	բարձրացր
274	28	Բ.	անագան	ապագան
273	25	Ա.	եղբանց	եղբանց
"	50	Բ.	մեծ. հասարա	մեծ հասարակա
			կապետութե	պետութիւն
"	50	Բ.	ժողովուրդ: թա	ժողովուրդ: թա
			գաւոր	գաւոր